

BOJTOS ANITA EGY SZILÁNK ÖRÖKKÉVALÓSÁG

TSero venientibus ossa – a későn jövőknek csak a csont jut, tartja a latin mondás annak illusztrálására, hogy lekésheetünk a jóról, ha nem érkezünk meg valahová időben. Nem tudni, hogy vajon az ifjú II. Lajos királynak megfordult-e fejében ez az intelem, amikor 1522-ben a karlsteini kincstárban a 340-es évek elején meghalt Remete Szent Pál fejereklyéje után kutakodott, mindenesetre akár igen, akár nem, rácáfolt a latin mondás átvitt jelentésére. Gyöngyösi Gergely, a pálos rend 16. századi krónikása szerint ugyanis a szóban forgó jelenet végeredményeképp az uralkodó némi kalandos segítséggel rálelt a remeteszent fejére, amely addigra már hosszú ideje a testtől leválasztva pihent különféle szent vagy profán, de nagy tiszteletben álló helyeken. Így aztán Lajos király páratlan zsákmánnyal tért haza, hogy szeretett rendje számára az utolsó pillanatban mégiscsak elhozza névadója hiányzó földi maradványait. A test és a fej rövidke három évre – 1523 pünkösd és a mohácsi csata utáni hetek között – egyesülhetett végsőnek szánt nyughelyén, föllendítve az amúgy is roppant népszerű késő középkori magyarországi zarándokhely, a rend budaszentlőrinci központjában található Remete Szent Pál-sír népszerűségét.

¶ Rövid idő ez a szent életétől eltelt tizenkét évszázadhoz képest, II. Lajos tulajdonképpen „későn” jött, ám ez csak utólag derült ki. Az ereklyék történetében viszonylag ritka újraegyesítés viszont nemcsak egyedisége miatt meghatározó kultúrtörténeti momentum, hanem azért is, mert a remeteszent hazánkban őrzött maradványai ezután mind áldozatul estek a középkori Magyarország végét jelentő oszmán hódításnak.

¶ A test és a fej egyesítését mesélő történet megértéséhez érdemes egy kicsit hosszabban is átadnunk Gyöngyösi Gergelynek a szót.

„Az Úr 1522. évében a felséges Lajos, Magyarország, Dalmácia, Csehország stb. királya Isten segítségével Csehországba ment. (...) Szíve belsejében buzgón átgondolta és meghányta-vetette magában, hogy a remete testvérek gyakran miképp nyugtalanították alázatos és jámbor kéréseikkel, hogy Szent Pál fejét Csehországból méltóztassék visszahozni, és egyesítse a szent testtel. (...) Kora hajnalban fölkel, és Prágából Karlstein várába sietett, ahol a cseh koronát is őrizték. A szenteknek a sok ereklyéi között saját kezével szorgalmasan kereste, és nehezen találta meg, mert a takarón, mellyel a fejet letakarták, hamis fölirat volt, mely így szólt: Szent Anasztázia feje. A csehek ugyanis mindig féltek attól, hogy elviszik tőlük, ezért elrejtették. De egy jó lelkiismeretű és dicséretes életű öreg pap, aki ismerte a csehek ravaszságát, a királynak titokban elárulta, hogyan lehet megtalálni. Levette tehát a takarót a fejről, és a jámbor király megtalálta, amire vágyott: a fej oldalán a nyakszirtnél cseh nyelven volt fölírva: Első Remete Szent Pál feje, aki Buda közelében fekszik. Mikor ezt meglátta, a nagy örömtől eltelve magához szorította. Magához véve, amilyen gyorsan lehetett, nagy áhítattal Magyarországra visszaszállította. Egy ideig magánál tartotta Budán, amíg a testvérek pünkösdkor össze nem gyűltek. Azt a papot pedig, aki Szent Pál fejét fölfedte, a király távozása után meg akarták ölni, de az nagy nehezen megszökött, és a felséges királyhoz menekült. Végül eljött az idő, amikor minden testvér a káptalanon volt. Pünkösöd másnapján, amelyre Orbán pápa ünnepe esett, hajnalban ünnepi öltözékben és áhítatos körmenetben a kolostorból mindegyik Budára ment. A felséges király, a királynéval, az ország főnemeseivel, nemesével és a népnek, férfiaknak és asszonyoknak megszámlálhatatlan tömegével, az egyháziak fényes menetével, főtisztelendő Simon zágrábi püspök úrral, aki főpapi jelvényeket viselve vitte kezében tisztelettel a szent fejét, és az ezeket követőkkel együtt találkozott a testvérekkel, akiknek a város kapuján kívül a kezükbe adta szent atyánk fejét. Rögtön mindnyájan letérdeltek, és hálaadásul nagy áhítattal elénekelték a Te Deumot. Himnuszt énekelve körmenetben a kolostorhoz vonultak. A körmenetet kísérte a király, királyné, a főnemesek, nemesek mind, és egész nap a kolostorban maradtak, amíg a szent fejet szemük láttára nem egyesítették a szent testével. De mert a szent fej más nemzeteknél, a cseheknél, vagyis

Keresztboltozat záróköve. A zárókő díszített oldalán Szent Pál alakja látható két fa között, sziklás tájon. A bal oldali fán a szentet tápláló holló látható. A zárókő 1928-ban a Fény utcában, egy épület bontásakor került elő, de feltehetően a budaszentlőrinci pálos kolostorhoz tartozhatott
Forrás: BTM Vármúzeum

A budaszentlőrinci pálos kolostor maradványai

a huszitáknál is hányódott sok éven keresztül, száznegyven évig, akik nem a szükséges körülményekkel és tisztelettel őrizték, sőt illetlenül bántak vele, ezért nem maradt meg olyan sértetlenül, mint a test Magyarországon, hanem a haját, szakállát és a bőrét lehúzták, úgyhogy csak a koponyáját hozták haza, amint ez látható.”

¶ Az ereklye hányódása sajnos nem száznegyven évvel korábban, hanem az ezredforduló után nem sokkal vette kezdetét. A sivatagi körülmények között mumifikálódott holttestet sokan tisztelték Egyiptom keresztény közösségeiben, mire 494-ben Gelasius pápa szentté avatta Pált, akinek testét 1169-ben Konstantinápolyba szállították. A túlzott tisztelet és az ereklyéknek tulajdonított csodatévő erő lehetett az oka annak, hogy sok más szent földi maradványaihoz hasonlóan az ő testét is több darabra osztották, hogy szentségéből minél többen részesülhessenek, birtokolhassák, láthassák vagy érinthessék. A hagyomány szerint a test 1240-ben egy gazdag polgár közbenjárására Velencébe, három ujjja pedig valamivel korábban a clunyi apátságba került. Fejét azonban Konstantinápolyból Rómába vitték, ahonnan IV. Károly császár előbb Prágába, onnan Karlstein várába szállíttatta, a hatalmas uralkodói ereklyegyűjteménybe.

¶ Itt lép be a magyar szál a történetbe. A 13. század közepétől renddé szerveződött hazai remeték ugyanis az Anjou-kor kezdetén fölvtették az első ismert remete, Pál nevét. Sikerükhöz és népszerűségükhöz az uralkodók támogatására is szükség volt, ez a támogatás pedig a középkor folyamán számtalan adomány és kolostoralapítás mellett két szimbolikus gesztusban csúcsonyult ki: éppen a két Lajos király ereklyeszerző akciójában. Nagy Lajos a velencei háborúját követően, 1381-ben már Remete Szent Pál testével tért vissza hazánkba, erről szintén Gyöngyösi Gergely rendtörténete számol be. Gyöngyösi szerint az uralkodó maga ígérte meg, hogy ha győz a háborúban, megszerzi szeretett pálosai számára védőszentjük ereklyéjét. A test translációja nem volt teljes: néhány csont ugyanis Velencében maradt – a ma ismert, és a magyarországi pálos kolostorban is megtalálható Remete Szent Pál-ereklyék ezekből lettek leválasztva. A maradványokat előbb a budai királyi

kápolnában helyezték el, majd onnan a rend főkolostorába, Budaszentlőrincre szállították át, Pál pedig ettől fogva Szűz Mária mellett Magyarország társvédőszentje lett. Sírja már a 15. század elejétől népszerű zarándokhely volt, nem meglepő tehát, hogy amikor II. Lajos 1522-ben Karlsteinből a fejfel hazatért, azt különös ünnepélyességgel fogadták.

- ¶ Gyöngyösi Gergely azt írja, „nem a szükséges körülményekkel és tisztelettel őrizték, sőt illetlenül bántak” a fejereklyével. De vajon hogyan kellett volna „illendően bánni” vele?
- ¶ A testmaradványok tisztelete az Ószövetség koráig nyúlik vissza. Alapja, mint minden népnél, az az igény, hogy a test (vagy annak egy kis töredéke) a közösséghez tartozó elhunytak emlékének életben tartsa. A zsidóság ősi temetkezési szokásainak egyike volt a sziklasírba helyezés – Jézus Krisztus holtteste is itt pihent a feltámadás hajnaláig –, majd miután a látószemek elbomlottak a csontokról, osszárumban gyűjtötték össze őket. Az Ószövetség tanúsága szerint tisztelték és zarándoklattal keresték föl Ábrahám és családja sziklasírját is.
- ¶ A Teremtés könyvében olvasható történet szerint pedig József a halála előtt meghagyta testvéreinek: „Én meghalok. Isten majd meglátogat benneteket, és visszavezet ebből az országból arra a földre, amelyet Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak esküvel megígért.” Azután megeskette Izrael fiait: „Ha majd Isten meglátogat benneteket, vigyétek el csontjaimat magatokkal!” A Biblia szerint József 110 éves korában halt meg, testét bebalzsamozták, és Egyiptomban koporsóba helyezték (Ter 50,24–26). Az ősök csontjainak „szállítására” tehát szintén ismerünk ószövetségi példát.
- ¶ Később a kereszténység természetes módon emelte be saját liturgikus gyakorlatába a megholt hívekről megemlékezést, amely ma minden szentmisében elhangzik: leggyakrabban – a római kánon szerint – az átváltoztatás előtt. A keresztény liturgia már origóját tekintve is elválaszthatatlan a holtak csontjaitól: az üldözés évszázadaiban a Krisztus-hívők a menedékhelyül szolgáló katakombákban gyülekeztek, itt mutatták be az első szentmiséket is, a vértanúk sírja fölött közvetlenül. Noha a „tanúságtevő” jelentésű „mártír” szót eredetileg csak azokra használták, akik vérüket ontották

hitükért, lassanként azonban a természetes halált halt, szentéletű hitvallók is hasonló tiszteletben részesültek holtuk után. A 3. századból származik az a forrás, amely elsőként jelenti ki, hogy az egyház teljes értékű tanúságtevőnek tekinti a vértelen vértanúkat, akik „szavaikkal és cselekedeteikkel” vallják meg Krisztust. Ez a tisztelet terjedt ki a szentéletű püspökökre vagy épp remetékre.

¶ A megholtak maradványainak tisztelete nem választható el attól, hogy a Római Birodalomban a keresztény temetkezés radikálisan különbözött a rómaiakétól. Míg ugyanis utóbbiaknál természetes szokás volt a hamvasztás, addig a keresztények – az ószövetségi hagyománynak megfelelően – vallották a test feltámadását, amihez szükség volt a test megőrzésére is. Az élő hitgyakorlás részét jelentette, hogy családtagok, rokonok és hittestvérek a vértanúk sírjánál gyűltek össze haláluk – pontosabban mennyei születésnapjuk – évfordulóján, ezért is volt különösen nagy veszteség az első közösségek számára, hogy a keresztényüldöző hatóságok a vértanúk földi maradványait elrettentésképp gyakran elégették vagy folyóba vetették. Azért, hogy emléküket holttest és sír nélkül is megőrizhessék, és a végtisztetség megadása híján legalább imáikba foglalják, a keresztények lajstromba foglalták nevüket, megteremtve ezzel az első martirologiumokat.

¶ Az egyik legkorábbi forrás, amely a szentek csontjaival való helyes – Gyöngyösivel szólva: illendő – bánásmódot rögzíti, Szent Polikárp vértanúaktája. „Mi aztán csontjait, amelyek értékesebbek az ékköveknél és drágábbak a legtisztább aranynál, magunkhoz vettük és illő helyen eltemettük. Azon a helyen pedig, ahogy lehet majd, ujjongva és örvendezve fogunk összejönni, és az Úr megengedi, hogy ott megüljük vértanúsága születésének napját” – írja a szöveg, amelyet Kovács Gergeley okleveles posztulátor (többek között Mindszenty József posztulátora) idéz *Vég nélkül* című könyvében.

A megholtak maradványainak tisztelete nem választható el attól, hogy a Római Birodalomban a keresztény temetkezés radikálisan különbözött a rómaiakétól.

Remete Szent Pál sírládájának részletei. 1480-as évek

Csigó László felvételei

Újabb töredékek Remete Szent Pál tumbájáról

1971-ben — azoknak a budaszentlőrinci ásásoknak során, amelyeket 1949-ben kezdten meg — több kisebb, idetartozó architektónikus töredéken kívül — Remete Szent Pál híres vörösmárvány tumbájának egy újabb, jelentős figurálisára akadnunk.

A töredék a korábban, 1846/47-ben, még a Bugát Pál és Henszlmann Imre végzte ásások során felszínre került műtárgynak, a Remete Szent Pál mennyemenetelét ábrázoló, háromalakos reliefnek szerves tartozéka. Stíluskritikai jegyein és vörösmárvány, illetve vörösmészko anyagán kívül döntően bizonyítja ezt a két kölemeknek, az 1846/47-ben s az 1971-ben találtak egyező vastagsága is. A sírláda falának vastagsága 8,5 cm volt.

Az 1971. évi ásás során, június 15-i naplóbejegyzésem szerint, a kolostor udvarának a kerengő keleti falával érintkező részén egy, az 1930-as években létesített díszből maradványnak falazóköveként, a jelenlegi talajszint alatt fél méter mélyen került elő a Remete Szent Pál-koporsónak ez az újabb, második figurális töredéke.

Ez a pont 50 m-rel nyugatabbra helyezkedik el attól a kápolnától, amelyben 1526-ig Szent Pál tumbáját őrizték.

A gondos megmunkálási ábrázolás kisméretű — de kvalitásaiban az 1846-ban talált darabbal felérő — töredék. Ülő férfialakot ábrázol, uralkodói ornátusban. Jobb kezében jogar töredéke. Mellén díszes ékköves kereszt kötés, keresztbe futó stóla. Hatalmas szakálla mellett veri. Fején királyi — császári — korona. Emögött a kép-tendő vagy mandorla lezárásáig sugárzó glória.

A tumba töredékeivel kapcsolatban hadd idézzem egy régebbi írónknak — a tisztes emlékü Horváth Henriknek pár lelkesült sorát az 1846-ban talált töredékről:

„Elragadó emléke ez a késői gótika negédes bájának és a Quattrocento megkapó természetességének...”

Gyérnessy Á. Béla kortárs művészettörténész így emlékezik meg az újabb, 1971-ben talált töredékről:

... a legújabb, Zolnay-féle töredéken gazdag királyi palástban szépszakállú férfi felalakját látjuk. Az arc sajnos sérült, a lilomos korona mögött fényugarak áradnak szét. A pálos rend szentnek tartotta Nagy Lajos királyt, akiért mint kiváló jötevőjéért ma is misézik, ősi szabályzata szerint — insignis benefactor —. Mert a pálosok neki köszönhették, hogy 1382-ben Velencéből hazakerültek védőszentjöknek ereklyéi. Ezért logikusnak, magától-értetőnek tartjuk, hogy a nagy király méltó helyet kapott Fráter Dénes síremlékének domborművei között. Különösen gondos szép munka a királyi palást szegélydíszítése, bogláros csatja és leginkább a szembenéző arc finoman megmunkált hullámos szakálla...”

A töredék meghatározásával kapcsolatban Feuerné Tóth Rózsa mellett hozott fel meggyőző érveket, hogy az ábrázolt személy ikonográfia-lag: az Atyaisten.

Az 1971-es új lelet: az Atyalsten alakja Remete Szent Pál sírládájáról

Megemlítem még, hogy az 1971-es ásatások során a most leírt tumbatörődék közelében négy másik, e korszokhoz tartozó darabot is találunk. Az egyik a sírláda oldaláról lepattant, stilizált fát ábrázoló törődék. A második a tumbának — felső — peremtörődéke. A harmadik s a negyedik törődék egy-egy oszloptörődék a sírládáról.

A két kis oszloptörődék annak bizonyítéka, hogy a Szent Pál tumbának baldachinja volt. (Ami viszont a sírládának másik jegye: Hadnagy Bálint XVI. század eleji munkája szerint a sírládat üveglap fedte.)

1971-ben talált alakos törődékünk merete: 26×10×8,5 cm.

A „homo unius operis”

Dénes mester pálos szobrászról, nevén és egyetlen alkotásán kívül, semmit sem tudunk.

Művészettörténeti jelentősége — azon kívül, hogy a magyar keszögötikának egyik legnagyobb képfaragója — az, hogy az ő esetében a művet a művésszel azonosítani tudjuk.

Göngyössi Gergely pálos priornak a XVI. század húszas éveiben leírt rendtörténetéből egyértelműen az derül ki: Dénes budaszentlőrinci pálos fráter az új Szent Pál sírkápolna építésével egyidőben — de mindenképpen 1487 (halálának estendeje) előtt — faragta meg Szent Pál tumbáját. A remeték rendje szentjének tetemét ezután 1492 és 1496 között István szerémi püspök helyezte el a Dénes faragta kopsorsóban.

Így, ha helytálló az az adat, amely szerint Dénes barát — Dyonisius Lapi-

Dénes pálos szobrászművész alkotásáról, a Remete Szent Pál-kopsorsórói középkori szentanú jegyzí fel: egy-izben az egyik Budán időző török követet vezették el Budaszentlőrinc-re. Amikor a török meglátta a tumbát, felkiáltott:

„— Valóban a nagy isten volt e művésznék tanító mestere! Nem pedig ember!”

Sajnos, a műretek alig három évtizedig gyönyörködte azokat, akik megszemléltek, s elzarándokoltak hozzá.

Ugyanis 1526 őszén „a mohácsi csata után, amikor a török feljött Budára, eljutott Budaszentlőrinc-re is. A szerzetesek huszonöt barát híján elmenekültek. Ezt a huszonöt pálost a törökök felkoncolták. Azután felgyújtották a templomot: a fényes táblaképek, a csodálatos művű, nagy költséggel épült szép orgona, mind a lángok martaléka lett. Az oltárokat szétrombolták, a képeket, szobrokat darabokra törtek, a sírokat feldúlták. Szent Pál remekül vésett márványkopsorsójának fedelét három darabra törtek. A kolostor épületét pedig, minekutána minden zugát felkuttatták, a műhelyekkel együtt felgyújtották. És csak tíz napon át tartó dúlás és romlás után hagyták oda Budaszentlőrincet.”

Zárókő Remete Szent Pál alakjával

A budaszentlőrinci pálos kolostor köszobrázati emlékeivel kapcsolatban egy — régóta a Budapesti Történeti Múzeumban őrzött — pálos záró-

Zárókő Remete Szent Pál alakjával (Schopper Tibor felvétele)

cida — 1487-ben meghalt, eme „homo unius operis”-nek, ennek az egy-művű mesternek tragédiája megrendítő: Dénes nem érte meg élete nagy — s tán egyetlen — műve bemutatását, felállítását, felszentelését. 1487-ben halt meg, tumbáját pedig csak öt-tíz évvel később szentelték fel.

Göngyössi műve úgy mondja: készült ez a Dénes-faragta márványkopsorsó „csodás munkával, miként mindenki láthatja”.

köre s egy budapesti történeti-topográfiai félreértésre hívnám fel a figyelmet.

A Vármuzeum kedvelt köemléke egy szépen festett boltozati zárókő törődék, Remete Szent Pál alakjával.

A népmesék báját, naivitását kőbe álmódo remeteművész tán még a XIV. században örökölte meg a rend védőszenkjének alakját ezen a faragáson. A természeti tájba helyezett szent a

- ¶ Közhelyszerű tény, hogy a legnagyobb tiltást és fenyegetettséget mindig hatalmas expanzió követi: így a keresztényüldözés 250 évéből az utolsó, legvéresebb üldözés – amelyet Diocletianus rendelt el, és amelynek hatására menekült a legenda szerint maga Remete Szent Pál is Thébából a sivatagba – a kereszténység aranykorát hozta el 313 után. A szentek tisztelete nyilvánossá válhatott, ez pedig megváltoztatta a római jogon alapuló szokást is, amely tiltotta a nekropolisz sírjainak bolygatását éppúgy, mint a testek kihantolását, a szent testrészeinek szétválasztását és a maradványok ereklyetartóba foglalását.
- ¶ A kultusz föllángolása miatt egyre népszerűbbek lettek a csontokat rejtő sírok is, amelyek nemegyszer váltak népvándorlás kori ereklyerablók áldozatává, egy-egy népszerű szent ereklyéjéért ugyanis jó pénzt lehetett kapni. Az egyház erre válaszul vezette be később, hogy csakis hitelesített ereklyét szabad tisztelni, az ereklyékkel történő kereskedés pedig kiközösítés terhe mellett szigorúan tilos (egyébként mind a mai napig, sőt a kiemelkedő és széles körben tisztelt maradványok mozgatásához az Apostoli Szentszék jóváhagyása szükséges). A 7. század keresztényei végül abban látták a megoldást, hogy a legtöbb itáliai vértanú földi maradványait inkább temetői bazilikákban helyezték el. A sírból történő átszállítás, vagyis translatio ettől fogva válik a keresztény ünneprend részévé.
- ¶ A számos translatio eredményeképp a hívők végleg elszakadtak a katakombáktól, legtöbbjükéről meg is feledkeztek. A sírkamrákban végzett liturgia gyakorlatából azonban megmaradt, hogy a megszentelt misézőhely, vagyis az oltár, ereklyét kell hogy tartalmazzon, az ereklye pedig legtöbbször valamely szent csontjának apró darabja, szilánkja lett. Az előírás a II. niceai zsinaton (787) vezették be. Ez ma is kötelező elem, amelynek érdekében az oltárokból kis fülkét alakítanak ki, az üreget pedig – utalva a szokás régi eredetére – sepulchrumnak, azaz sírhelynek nevezik.
- ¶ A kereszténység első századaiban nyugaton eleinte még a teljes test megőrzésére törekedtek. A keleti egyházból azonban fokozatosan az egész kereszténységre kiterjedt az a szokás,

amely a kultusz terjesztésének eszközeként a holttestről leválasztott csontmaradványokat mozgatott a közösségek között. Az ereklyék átvitele, a *translatio pedig* szokássá vált, különösen azután, hogy hittérítők kértek, keresztény közösségek pedig egymásnak is adtak egy-egy vértanú vagy szent náluk lévő maradványaiból.

- ¶ A szentek ünnepének jelentős része így a liturgikus évben sem a földi vagy égi születésnapjával szerepel, hanem az ereklye ünnepélyes átvitelének évfordulós napjával. Nem utolsósorban gyakran azért, mert a születés és a halál időpontja addigra feledésbe merült.
- ¶ Méltó és igazságos volt tehát, hogy Remete Szent Pál *translatiójára* is a lehető legnagyobb ünnepélyességgel került sor. A Gyöngyösi-idézetben leírt körmenet, a főpapok, a nemesek és magának az uralkodónak a részvétele még a rendtörténet iránt elfogult pálos szerző tollából is kiemelkedő jelentőségről tanúskodik, különösen annak ismeretében, hogy a budaszentlőrinci sír már Nagy Lajos korától fogva Buda környékének egyik legnépszerűbb zarándokhelye volt (Árpád-házi Szent Margitnak a Nyulak-szigeti nyughelye mellett).
- ¶ A zarándoklatoknak köszönhetően jelentős építkezések indultak Budaszentlőrincen, ahol Remete Szent Pál vörös márvány sírkövét Dénes kőfaragó mester, pálos testvér készítette el, sőt Nagy Lajos velencei hadjáratának sikere után Hunyadi Mátyás is Remete Szent Pál közbenjárásának tulajdonította 1475-ös, Moldvában aratott győzelmét a törökök fölött. Budaszentlőrinc, amint a névadó ereklyéi miatt kegyhellyé vált, számos egyházi és világi kiváltságban részesült: hogy csak egyet említsünk, a *translatio* ünnepén egyévi búcsút nyert az, aki meglátogatta a szent sírját.
- ¶ A zarándokhelyen történt csodákat, valamint Remete Szent Pál életrajzát Hadnagy Bálint pálos szerzetes, későbbi rendfőnök állította össze 1507 után, több kéziratból. Az 1422 és 1505 közötti évtizedekből 88 csodát jegyzett le, kortárs és későbbi történetírók azonban más mirákulumokról is beszámolnak: hat szerzőtől összesen 102 csodát ismerhetünk meg a 18. század végéig született leírásokban.

- ¶ A középkori pálos rend számára az egyik legfontosabb ünneppé pedig – Remete Szent Pál testének 1381-es elhozatalára emlékezve – november 14., a translatio ünnepe vált. Jelentőségét az is mutatja, hogy a kevés középkori pálos irodalmi emlék között Csanádi Albert, a 15–16. század fordulóján élt budaszentlőrinci hitszónok verses zsolozsmát írt tiszteletére, a mű pedig egy 1537-ben, Velencében kinyomtatott breviáriumban maradt ránk.
- ¶ Annak ellenére, hogy a kolostor és zarándokhely számos fejlesztésen ment át az 1510-es évekre, a történet sajnos nem ért jó véget: 1526-ban a Budáig följutó oszmán csapatok földültek és a földdel tették egyenlővé a fényes kolostort is. Remete Szent Pál teste és feje egy időre Trencsénbe került, majd a század közepén végleg nyoma veszett.
- ¶ Remete Szent Pál sírjánál ma tehát nem tudnánk leróni tiszteletünket, hiszen földi maradványai elpusztultak. Sajnos bőségesen említhetünk olyan történeteket, amikor a szeretve tisztelt megholtak hiányoznak a földi maradványai, és nincs ismert temetkezőhelye sem, ahol emlékezhetünk rá. Ilyen például – csak a pálos rendtörténetnél maradva – a hagyomány szerinti alapító, Özséb alakja, akinek nem csak sírja hollétét nem tudjuk, de életét is nagyon kevés adatból ismerjük. Az ehhez hasonló esetekben az életút egyéb helyszínei válnak fontossá: Özsébnél például a pilisi kezdetek és a neki tulajdonított első kolostoralapítás helyszíne, a Keszölc-klastrompusztai Szent Kereszt-kolostor, de említhetnénk egy jóval ismertebb példát is: a Segesvárnál eltűnt Petőfi Sándor iránti tisztelet első számú kultuszhelye a költő kiskőrösi háza, a mai Petőfi Múzeum lett. Összeköti mindezeket az a kulturális gyakorlat, hogy az ember térben éli meg az időt: útra kel, hogy tiszteletét tegye a múlt előtt, és mozgásban marad, hogy fenntartsa kapcsolatát az egykoriakkal, akikhez tartozik, és akik őhozzá tartoznak.
- ¶ Miért fontos mindez? Mert ahogyan a helyváltoztatás élő ember számára elképzelhetetlen ép csontozat nélkül, úgy az ember kulturális természetéhez hozzátartozik, hogy amikor a csont már nem tud helyet változtatni, akkor az élők gondoskodnak arról, hogy azok – pontosabban rajtuk keresztül a megholt

személyek – a közösség részei maradhassanak. Akár annak árán is, hogy a végsőnek szánt nyughely időnként nem vég-ső, mert a történelem viharai vagy éppen az ezeket követő, erkölcsi elégtételt jelentő idők úgy kívánják, hogy mozgásban maradjanak.

¶ Babits Mihály írja a Nyugat 1910-es évfolyamában Henri Bergson filozófiájának egyik leglényegesebb részét – hazánkban gyakorlatilag elsőként – tárgyalva: „Minden pillanatunkban benn van – tudtunkkal vagy anélkül – egész múltunk, sőt őseink egész múltja; a múlt nem halt meg, hanem hat reánk; él testünkben, lelkünkben; egész valónk az egész múlt eredője; minden pillanat magában foglalja az egész múltat és valamit ad hozzá. (...) Minden élőlényre tényleges hatást gyakorol az egész múltja együtt, hisz éppen ebben áll a teremtő idő, hogy a múlt nem semmisül meg, hanem folyton gazdagodva a jelenel állandóan hat a jövőre.”

¶ Tehát – folytatja Babits – „az emlékezés nem visszatérés a múltba, hanem a múlt minduntalan betolakodása a jelenbe. (...) A múlt a lélek, a jelen a test: az emlékezés a lélek hatása a testre. Az idegrendszer mozgása nem előidézője az emlékeknek, hanem hatása, folytatója, mely tovább folytatódva testünk mozgásában (cselekedetben) végződik. Ekként a léleknek (a múltnak) a jelenel összefüggő vége úgy nyúl minden pillanatban a testbe (a jelenbe), mint valami késhegy, hogy azt igazgassa.”

¶ Mindez pedig szorosan kapcsolódik a keresztény liturgiához is. Hogyan? Úgy, hogy az utolsó vacsorán – amelyet minden szentmise megidéz – maga Jézus Krisztus szólította föl tanítványait az emlékezésre, méghozzá közvetlenül a kenyér és bor átváltoztatása után: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.” A pap pedig, aki hivatását gyakorolva az oltárnál emlékezik és emlékeztet, minden esetben egy ereklye fölött állva ismétli el ezeket a szavakat, átváltoztatva a kenyeret és bort Krisztus testvé és vérévé. Az oltárkőbe rejtett, aprócska csontszilánk pedig eközben az általa megtestesített isteni kegyelem által – ahogy Kovács Gergely fogalmaz – „legyőzi tér és idő korlátait, és csodálatos módon válik egy halálon átívelő közösség kapcsolattartásának szeretetesközévé”.

A dunaföldvári mammut-lelet, melyről főlapunkban megemlékeztünk már. A lelet különleges értéke, hogy az állat egész csontozata együtt van itt, míg más leleteknél csak egyes darabokat találunk. A csontok mellett éles kőszerszám és faszék-macradványok azt mutatják, hogy az ősembert a székmany elejtése után azonnal lakmározáshoz fogott. Képünkön b.-l.: Györökös S., Sárdy J., Csiki Székely D. és Kerekes J. (a lelet felfedezője), akik a kutatómunkát végzik

A mamutcsontok megtalálói: Sárdy János balról a második
Forrás: A Magyarországi képek melléklete 1934. 41. szám